

پیامدهای اشتغال زنان از منظر آیات و روایات

نویسنده: محبوبه مظاهری^۱

چکیده

این پژوهش با عنوان «پیامدهای اشتغال زنان از منظر آیات و روایات» به روش توصیفی-تحلیلی و با ماهیت کتابخانه‌ای انجام شد. هدف اصلی تحقیق، شناسایی پیامدهای اشتغال زنان و بررسی تطبیقی آن با آموزه‌های دینی بود. داده‌ها از طریق مطالعه منابع معتبر شامل قرآن کریم، احادیث معتبر اهل بیت (ع) و تفاسیر شناخته‌شده استخراج شدند و تحلیل محتوای آنها انجام گرفت. یافته‌ها نشان دادند که اشتغال زنان، علاوه بر ایفای نقش اقتصادی، پیامدهای اجتماعی و روانی قابل توجهی دارد. همچنین این پژوهش نشان داد که آموزه‌های دینی، ضمن تأکید بر رعایت اصول اخلاقی و خانوادگی، می‌تواند زمینه‌های حمایت و هدایت فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی زنان را فراهم کند. نتایج تحقیق، با ارائه چارچوبی روشن از پیامدهای اشتغال زنان، می‌تواند راهنمای مناسبی برای سیاست‌گذاران، خانواده‌ها و زنان جهت بهره‌مندی بهینه از فرصت‌های اشتغال باشد.

کلید واژه

اشتغال، آیات، روایات، زنان

مقدمه

اشتغال زنان از دیرباز یکی از مسائل مورد توجه جوامع انسانی بوده و با مباحث اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی گره خورده است. بررسی پیامدهای این اشتغال نشان داد که فعالیت اقتصادی و اجتماعی زنان نتایج و اثراتی بر زندگی فردی، خانواده و جامعه بر جای گذاشت که مطالعه آنها از منظر دین و جامعه‌شناسی اهمیت ویژه‌ای داشت. در صدر اسلام نیز زنان نقش‌های متنوعی داشتند و قرآن کریم و روایات معتبر، این نقش‌ها را مورد توجه قرار دادند، به گونه‌ای که ضمن مشروع دانستن حضور فعال زنان، چارچوب‌های اخلاقی و اجتماعی اسلام، حضور فعال زنان در جامعه و خانواده را مشروع و ارزشمند دانست. قرآن کریم برای آن تعیین شده است. ضمن تأکید بر حق مالکیت زنان و استفاده از درآمد خود در مسیر خیر و انفاق به نیازمندان، فعالیت اقتصادی

زنان را با رعایت حدود شرعی و اخلاقی مشروع شمرد و بر اثرگذاری اجتماعی و معنوی آن تأکید کرد. برخی آیات نشان دادند که زنان می‌توانستند درآمد خود را مدیریت کنند و بخشی از آن را برای کمک به خانواده یا امور خیریه صرف کنند، بدون آنکه نقش آنان در جامعه یا منزل کاهش یابد.

بررسی روایات معتبر نیز نشان داد که پیامبر(ص) و اهل‌بیت(ع) اشتغال مشروع زنان، چه در خانه و چه در بیرون از آن را تأیید و ارزشمند دانستند. روایت‌هایی مانند فعالیت زینب بنت جحش در امور خیریه و رفیده اسلمیه در امداد رسانی پزشکی در غزوات، بیانگر این نکته بود که حضور زنان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی، هم برای خودشان و هم برای جامعه، پیامدهایی مثبت به همراه گذاشت. همچنین، حمایت پیامبر از حضرت زهرا(س) و تأکید بر عدالت در تقسیم کار خانواده، اهمیت حفظ کرامت و لطافت زنانه و توجه مردان به نقش زنان را نشان داد. با توجه به شواهد تاریخی، آیات و روایات، می‌توان نتیجه گرفت که اشتغال زنان محدود به فعالیت بیرون از خانه نبود و کار در منزل نیز جایگاه بالایی داشت، به شرطی که چارچوب‌های شرعی، اخلاقی و اجتماعی رعایت شود. این امر نه تنها موجب رشد فردی زنان شد، بلکه پایداری خانواده، تقویت ساختار اجتماعی و توسعه اخلاقی جامعه را نیز به همراه داشت. از این رو، پژوهش حاضر به بررسی پیامدهای اشتغال زنان از منظر آیات و روایات پرداخت و تلاش کرد به پرسش‌های زیر پاسخ دهد.

- ۱- پیامدهای اشتغال زنان در جامعه و خانواده از منظر آیات و روایات چه بود؟
- ۲- آیات قرآن و روایات معتبر چگونه چارچوب مشروع و اخلاقی حضور زنان در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی را مشخص کردند؟

- ۳- حفظ کرامت زنانه و عدالت در تقسیم مسئولیت‌ها چه تأثیرات اجتماعی و اخلاقی بر خانواده و جامعه داشت؟
- ۴- زنان فعال دینی به عنوان نمونه‌های تاریخی چگونه توانستند الگوهای عملی برای جامعه امروز فراهم کنند؟

مفاهیم

۱. اشتغال

واژه‌ی «اشتغال» در لغت به معنای مشغول شدن و به‌کارگرفته شدن آمده بود^۱ در علوم اجتماعی، اشتغال به فعالیتی اطلاق شد که فرد برای کسب درآمد یا رفع نیازهای اقتصادی و اجتماعی انجام داد. این واژه هم شامل فعالیت‌های رسمی اقتصادی و هم فعالیت‌های غیررسمی مانند کار خانگی گردید. در متون اسلامی، اشتغال به‌عنوان ارزش انسانی مطرح شد؛ زیرا کار وسیله‌ای برای آبادانی زمین و رشد معنوی انسان دانسته شد. با این حال، درباره زنان قیودی چون رعایت عفاف، عدم تزامم با وظایف خانوادگی و رعایت مصالح جامعه ذکر گردید^۲.

۱- (دهخدا، علی‌اکبر ۱۳۷۷).

۲- (مطهری مرتضی، ۱۳۶۷، نظام حقوق زن در اسلام)

۲. زنان

زنان جمع «زن» در لغت به معنای مؤنث مرد و همسر بیان شد.^۱ در فرهنگ اسلامی، زن موجودی با کرامت الهی معرفی گردید که در کنار مرد در ارزش انسانی برابر دانسته شد. قرآن کریم در آیه ۳۲ سوره نساء بیان نمود که فضیلت انسان بر اساس عمل صالح و تقوا تعیین شد، نه جنسیت. همچنین در روایات، زن به عنوان مایه آرامش خانواده و رکن اصلی تربیت نسل‌ها توصیف گردید. بنابراین بررسی پیامدهای اشتغال زنان نیازمند توجه به جایگاه وجودی و ارزشی آنان در متون دینی شد.

۳. آیات

آیات جمع «آیه» در لغت به معنای نشانه و علامت نقل شد.^۲ در اصطلاح علوم قرآنی، آیه واحد معنایی از قرآن دانسته شد که با وحی بر پیامبر اسلام نازل گردید. آیات قرآن تنها در بیان احکام محدود نشدند، بلکه در تبیین ارزش‌های اخلاقی، اجتماعی و حتی موضوعاتی چون نقش زن و مرد در جامعه، راهنمایی‌های فراوانی ارائه کردند. به همین دلیل، هر پژوهشی درباره اشتغال زنان ناگزیر از توجه به آیات مرتبط گردید.

۴. روایات

روایات جمع «روایت» در لغت به معنای نقل و حکایت بیان شد.^۳ در اصطلاح حدیث‌شناسی، روایت به نقل قول، فعل یا تقریر معصومان اطلاق گردید. روایات در کنار قرآن، یکی از منابع اصلی استنباط احکام و معارف دینی شناخته شدند. در موضوع اشتغال زنان، روایات متعددی به شرایط، حدود و آثار فعالیت‌های اجتماعی آنان پرداختند و خطوط کلی را برای مسلمانان ترسیم نمودند. بدون بهره‌گیری از این روایات، فهم جامع از جایگاه اشتغال زنان در اسلام ممکن نشد.

پیامدهای اشتغال زنان از نظر آیات

اشتغال زنان در جامعه‌ی اسلامی همواره از منظر آیات قرآن و روایات مورد توجه بوده است. قرآن کریم به عنوان کامل‌ترین کتاب هدایت بشر، اصول و ضوابطی را برای فعالیت‌های اجتماعی زن بیان کرده بود که رعایت آن‌ها سبب حفظ کرامت زن، استحکام بنیان خانواده و پیشگیری از آسیب‌های اجتماعی شده بود. در این فصل، به بررسی مهم‌ترین آیات مرتبط با این موضوع پرداخته شد تا روشن شود که نگاه قرآن به اشتغال زنان چگونه بود و چه پیامدهایی برای جامعه اسلامی به همراه داشت.

بررسی تفصیلی آیه ۳۳ سوره احزاب و ارتباط آن با اشتغال زنان

۱- «وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ»^۴

۱- (معین، محمد ۱۳۷۱).

۲- (راغب اصفهانی، ۱۴۱۲ق).

۳- (ابن منظور، ۱۴۱۴ق).

۴- (احزاب/۳۳)

در خانه‌های خود آرام گیرید و همچون دوران جاهلیت نخستین با خودآرایی و جلوه‌گری در میان مردم ظاهر نشوید، و نماز را برپا دارید، زکات بپردازید و خدا و پیامبرش را اطاعت کنید .

شأن نزول و گستره مخاطب این آیه در ابتدا خطاب به همسران پیامبر اکرم(ص) نازل گردیده است، اما مفسران قرآن، مخاطب آن را منحصر به آنان ندانسته و دستورهای آیه را الگویی برای تمامی زنان مسلمان معرفی کرده‌اند. به تعبیر علامه طباطبایی، احکام قرآن هرچند در موارد خاص نازل شده باشند، غالباً جنبه‌ی عام دارند و به‌عنوان معیارهای کلی زندگی اسلامی مطرح‌اند.^۱

واژه‌ی «وَقَرْنَ» از ریشه «وقار» به معنای آرامش، ثبات و احترام است. مفسران این تعبیر را به معنای «استقرار با وقار در محیط خانه و اجتماع» دانسته‌اند؛ یعنی زن مسلمان در هر عرصه‌ای که حضور دارد، باید نماد متانت، عزت و پاکدامنی باشد. همچنین، «تَبَرُّج» به معنای «خودآرایی و جلوه‌گری برای جلب توجه» است. قرآن با نهی از این رفتار، به دنبال صیانت شخصیت زن از تبدیل شدن به کالای مصرفی و ابزاری در جامعه است. علامه طباطبایی در المیزان معتقد است که این آیه نه به معنای حبس زن در خانه، بلکه برای «حفظ ارزش‌های انسانی و جلوگیری از ابتذال زن در اجتماع» است. او می‌نویسد: «مراد از قرار گرفتن در خانه، محدود کردن فعالیت اجتماعی نیست، بلکه دعوت به حفظ شخصیت و دوری از رفتارهایی است که زن را از مقام انسانی به سطح ابزار شهوترانی فرو می‌کاهد»^۲

آیت‌الله مکارم شیرازی در تفسیر نمونه بر جنبه اجتماعی این آیه تأکید کرده و می‌گوید: «اسلام، زن را موجودی فعال در عرصه اجتماع می‌خواهد، اما حضوری که آمیخته با وقار و عفت باشد. تبرج جاهلیت همان رفتاری است که زن را از شخصیت انسانی خالی کرده و او را وسیله سرگرمی و تجارت مردان می‌کند»^۳

شهید مطهری در کتاب نظام حقوق زن در اسلام، با اشاره به این آیه، نتیجه می‌گیرد: «اسلام کار کردن زن را ممنوع نکرده است؛ ممنوع آن است که زن در جریان کار، شخصیت زنانه و نقش مادری خود را از دست بدهد و ارزش وجودی‌اش به وابستگی اقتصادی یا جنسی گره بخورد. اشتغال زن، اگر با حفظ حریم‌ها همراه باشد، عامل رشد جامعه است؛ اما اگر به سستی کانون خانواده بینجامد، جامعه را به سمت انحطاط می‌برد»^۴

امام خمینی(ره) می‌فرماید: «زن باید در مقدرات اساسی کشور دخالت کند؛ اما زن همچنان زن است، باید شرافت و حیثیت زنیتش محفوظ باشد و به ابتذال کشیده نشود»^۵

با توجه به این تفاسیر حضور زن در اجتماع مشروع بوده است، مشروط به آنکه از شأن و وقار او نکاهد و به

۱- (طباطبایی محمد حسین، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶، ص ۳۰۸)

۲- (همان، ۱۴۱۷ق، ج ۱۶، ص ۳۱۱)

۳- (مکارم شیرازی ناصر، ۱۳۷۴، ج ۱۷، ص ۲۹۵)

۴- (مطهری مرتضی، ۱۳۷۷، ص ۱۲۵)

۵- (خمینی روح الله، ۱۳۷۸، ج ۷، ص ۲۵۴).

رسالت اصلی‌اش در خانواده آسیب نزنند. چنین نگاهی، تعادل میان «حق حضور اجتماعی» و «حفظ هویت زنانه» را برقرار می‌سازد. در جامعه معاصر، اگر اشتغال زنان به نحوی سازماندهی شود که کرامت، امنیت روانی و نقش مادری و همسری را تأمین کند، نه تنها با تعالیم اسلام منافات ندارد، بلکه ضرورتی برای پیشرفت محسوب می‌شود. اما حضور بی‌ضابطه و رقابت فرسایشی در بازار کار، مصداق همان «تبرج جاهلیت» نوین است که قرآن کریم از آن نهی کرده است.

بررسی تفصیلی آیه ۳۱ سوره نور و ارتباط آن با اشتغال زنان

۲- «وَقُلْ لِّلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ...»

و به زنان باایمان بگو دیدگان خود را [از نگاه آلوده] فروگیرند و دامن‌های خود را [از بی‌عفتی] حفظ کنند و زیورهای خود را آشکار ننمایند مگر آنچه [طبیعتاً] نمایان است، و روسری‌های خود را بر گریبان‌هایشان بیفکنند. واژه ی «يَغْضُضْنَ» از ریشه «غَضَّ» به معنای کاستن و فروهشتن نگاه است؛ نه بستن کامل چشم، بلکه پرهیز از نگاه آلوده و شهوت‌آلود. «فُرُوجَهُنَّ» به معنای حفظ پاکدامنی جنسی، شامل رفتار، گفتار و پوشش. «يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ»: نمایاندن زینت‌ها (اعم از مواضع زینت و آرایش‌های جلب‌توجه‌کننده) در برابر نامحرم ممنوع شده است. «خُمُرِهِنَّ»: جمع «خِمار» است؛ پوششی که سر و گردن را می‌پوشاند و در صدر اسلام رایج بود، و قرآن دستور داد این پوشش بر سینه و گریبان نیز افکنده شود تا بدن زن محفوظ بماند.^۱ طبق نظر علامه طباطبایی: «غرض از این احکام، حفظ نظام اخلاقی جامعه و کرامت زن است. وقتی عفت عمومی در جامعه رعایت شود، زمینه فعالیت سالم زنان نیز فراهم می‌شود و حضور آنان به انحراف نمی‌گراید.»^۲ آیت‌الله مکارم شیرازی نیز می‌فرماید: «این آیه نه تنها حجاب را تشریع می‌کند، بلکه زمینه حضور زن را در اجتماع تضمین می‌نماید؛ زیرا زن بدون امنیت اخلاقی و روانی نمی‌تواند در اجتماع مفید واقع شود. پوشش اسلامی سپری است که زن را از تبدیل شدن به ابزار تبلیغاتی و شهوانی حفظ می‌کند.»^۳ فخر رازی در التفسیر الکبیر بیان کرده است: «حفظ زینت زن از نامحرم، برای صیانت خانواده‌ها و جلوگیری از اختلاط‌های فسادانگیز است؛ زیرا فساد اخلاقی، مقدمه فروپاشی تمدن‌هاست»^۴ شهید مطهری در باب مسئله حجاب گفته است: «حجاب وسیله‌ای برای محدود کردن زن نیست؛ بلکه وسیله‌ای برای آزادی او از نگاه آلوده و سلطه جنسی مردان است. زن با رعایت حجاب می‌تواند در صحنه اجتماع حضور یابد بدون آنکه کرامت انسانی‌اش زیر سؤال رود.»^۵

۱- تفسیرالمیزان ۲- (طباطبایی محمد حسین، ۱۴۱۷ق، ج ۱۵، ص ۱۱۰)

۳- (مکارم شیرازی ناصر، ۱۳۷۴، ج ۱۴، ص ۴۵۷).

۴- (فخر رازی، بی‌تا، ج ۲۳، ص ۲۱۴). ۵- (مطهری مرتضی، ۱۳۷۴، ص ۸۵)

تعداد روانی خانواده کمک رساند.

روایت ۴: تقسیم کار علی(ع) و فاطمه(س) — همکاری و عدالت در خانواده^۱

در منابع شیعی نقل شد که پیامبر(ص) به علی(ع) و فاطمه(س) توصیه کردند کارها به صورت عادلانه تقسیم شود: امور داخلی خانه بر عهده فاطمه(س) و امور بیرون از خانه بر عهده علی(ع) قرار گیرد. فاطمه(س) از این تقسیم منصفانه و احترام‌آمیز خوشحال شد و زندگی خانوادگی آرام و متوازن ادامه یافت.

اسلام برای تقسیم مسئولیت‌ها در خانواده اهمیت زیادی قائل بود. فاطمه(س) مسئولیت خانه و مدیریت خانواده را بر عهده داشت و علی(ع) وظایف بیرون از خانه، مانند کسب و کار و امور اجتماعی را انجام می‌داد. این تقسیم کار نه تحقیر و محدود کردن زن بود و نه کم‌اهمیت کردن نقش مرد؛ بلکه الگوی همکاری و عدالت در خانواده را به نمایش می‌گذاشت.

این روایت بیان می‌کند که اشتغال زن و مرد در زمینه‌های متفاوت اما مکمل، با رعایت عدالت و کرامت، ارزشمند بوده است. زنان می‌توانستند مسئولیت‌های خانه و تربیت فرزندان را بر عهده داشته باشند و در عین حال مردان از مسئولیت بیرون و حمایت مالی خانواده برخوردار باشند. چنین تقسیم کار باعث رشد خانواده و جامعه شده است.

روایت ۵: زن «ریحانه» است، نه «قهرمان سخت‌کوش» — ملایمت در حضور اجتماعی^۲

امیرالمؤمنین علی(ع) در نامه‌ای به امام حسن(ع) فرمود: «زن ریحانه (گل معطر) است نه قهرمان سخت‌کوش». این تعبیر بیانگر لطافت و کرامت زنانه بوده و نه منع حضور زنان در امور اجتماعی و اشتغال.

این روایت به ما می‌آموزد که زنان، هرچند در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی مشارکت داشتند، باید حضورشان با رعایت لطافت، اخلاق و کرامت زنانه همراه باشد. منظور این نیست که زنان کار نداشته باشند، بلکه شیوه حضور و تأثیرگذاری آن‌ها باید متعادل و مطابق با فطرت زنانه باشد.

از نظر اجتماعی، این روایت الگوی تعادل در اشتغال زنان را ارائه داده است. زنان توانسته‌اند شغل داشته و در جامعه فعالیت داشته باشند، ولی باید نقش‌های خود را با لطافت و رعایت کرامت اخلاقی انجام داده باشند. این توازن موجب احترام بیشتر جامعه به زنان و پذیرش نقش آنان شده است.

۱- (تهذیب الاحکام، ج ۲، ص ۴۱۲ و بحار الأنوار، ج ۴۳، ص ۱۲۷)

۲- (تفسیر المیزان، ج ۲۲، ص ۲۹۵ و نهج البلاغه، نامه ۳۱)

روایت ۶: خشنودی فاطمه (س) برابر خشنودی پیامبر (ص) — احترام و ارزش معنوی زن^۱

حضرت زهرا (س) از ابوبکر و عمر پرسید آیا این نقل از پیامبر (ص) را شنیده‌اند که فرمودند: «خشنودی فاطمه، خشنودی من، و خشم او خشم من است.» آنان تأیید کردند و روایت به همین صورت نقل شد. این روایت نشان داده که احترام و ارزش معنوی زن در اسلام بسیار بالا بوده و رضایت و خشنودی او با رضایت پیامبر برابر بوده است. اگرچه موضوع روایت مستقیماً درباره اشتغال نبوده، اما پیامد اجتماعی و روانی اشتغال و فعالیت زنان را روشن کرده است. احترام به زن و درک موقعیت او، حتی در فعالیت‌های اجتماعی یا خانه، بخشی از اخلاق و قوانین اجتماعی بوده که اسلام برای خانواده و جامعه ترسیم کرده است.

پس زنان باید در هر نقشی - چه در خانه و چه در بیرون - با حفظ کرامت و احترام فعالیت داشته و مردان نیز موظف به حمایت و توجه به موقعیت آن‌ها باشند. این احترام و درک متقابل، پایداری خانواده و موفقیت اجتماعی زنان در اشتغال را تضمین کرده است.

بررسی ۷ روایت معتبر نشان داد که اسلام حضور فعال زنان در جامعه و خانواده را مشروع و ارزشمند دانسته است. زنان توانسته بودند هم در فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی و هم در کار خانه و امور خانواده نقش مؤثر داشته باشند. روایت زینب بنت جحش نشان داد که درآمد حاصل از اشتغال زنان توانسته در خدمت خیر و انفاق باشد و رفیده اسلمیه الگوی حضور تخصصی و امدادی زنان در شرایط بحرانی را ارائه کرده است. روایت‌های مربوط به حضرت زهرا (س) و حمایت پیامبر، اهمیت کار خانگی و نقش حمایتی مردان در کاهش فشار روانی زنان را نشان داد. همچنین، روایت امیرالمؤمنین (ع) بر ضرورت حفظ کرامت و لطافت زنانه در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی تأکید کرد. این مجموعه روایت‌ها روشن ساخت که اشتغال زنان محدود به منزل یا فعالیت بیرونی نبوده؛ بلکه اسلام برای حضور آنان در جامعه چارچوب مشروع، اخلاقی و متعادل تعیین کرده است که موج پایداری خانواده، رشد اجتماعی و توسعه اخلاقی جامعه شده است.

روایت شماره ۷: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ الرَّجُلِ يَجِدُ الْبَلَلَ وَلَا يَذْكُرُ احْتِلَامًا، قَالَ: يَغْتَسِلُ. وَعَنْ الرَّجُلِ يَرَى أَنَّهُ قَدْ احْتَلَمَ وَلَمْ يَجِدْ بَلَلًا، قَالَ: لَا غُسْلَ عَلَيْهِ. فَقَالَتْ أُمُّ سُلَيْمٍ: الْمَرْأَةُ تَرَى ذَلِكَ عَلَيْهَا غُسْلٌ؟ قَالَ: نَعَمْ، إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ^۲

این روایت به‌طور ضمنی بر تساوی حقوقی و تکلیفی زنان و مردان در بسیاری از مسائل فقهی تأکید شده است. در این مورد خاص، پیامبر اسلام (صلی الله علیه وسلم) با بیان «إِنَّمَا النِّسَاءُ شَقَائِقُ الرِّجَالِ»، حکم وجوب غسل برای زنان را در شرایط مشابه با مردان تأکید قرار داده بود. با توجه به این تساوی، می‌توان گفت که اشتغال زنان نیز مورد تأیید اسلام بوده است.

۱- (ابن قتیبه دینوری، الامامه و السیاسة)

۲- (سنن أبي داود) (حدیث ۲۳۶)، «الترمذی» (حدیث ۱۱۳).

از منظر روایات اسلامی جایز و حتی مطلوب بوده است، مشروط بر آنکه با وظایف اصلی آنان مانند همسر داری و تربیت فرزند منافات نداشته باشد --- نظر مفسران و پژوهشگران مفسران و پژوهشگران اسلامی این حدیث را مبنای تساوی حقوقی و تکلیفی زنان و مردان دانسته‌اند. به عنوان مثال، در تفسیر «الدرر السنیة» آمده است. معنی الشقائق: «أی نظائرهم وأمثالهم فی الخلق والطباع، فكأنهنَّ شققن من الرجال» این بیان به معنی «زنان نظیر و مانند مردان در خلقت و طبیعت هستند، گویی از مردان جدا شده‌اند». همچنین، در «الموسوعة الحدیثیة» آمده است: «النساء شقائق الرجال» یعنی: إن المرأة مثل الرجل فی هذا، والأصل: أن النساء مثل الرجال فی الأحكام إلا ما دل الدلیل علی الخصوصیة «این به معنی «زنان در این موضوع مانند مردان هستند، و اصل بر این است که زنان مانند مردان در احکام هستند مگر آنچه که دلیل خاصی برای استثنا داشته باشد».

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی پیامدهای اشتغال زنان از منظر آیات و روایات سامان یافته بود. بررسی دقیق آیات قرآن کریم، از جمله سوره‌های نساء، قصص، احزاب و توبه، نشان داد که اسلام اصل اشتغال زنان را نفی نکرده و حضور آنان در عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی، در صورتی که با رعایت احکام الهی و حقوق شرعی همراه می‌بود، مورد پذیرش قرار گرفته است. این آیات روشن

ساخت که زنان می‌توانستند در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی مشارکت داشته باشند و همزمان نقش اصلی خود در خانواده و تربیت فرزندان را حفظ کنند، بدون آن که کرامت انسانی یا جایگاه آنان در خانه آسیب ببیند. مطالعه روایات معتبر از معصومان علیهم السلام، که شامل هفت روایت بود،

نشان داد که اشتغال زنان، در صورتی که با انجام وظایف همسری و مادری همراه باشد، مورد تحسین و تشویق قرار گرفته است. این روایات تأکید کرده بودند که فعالیت اقتصادی و اجتماعی زنان می‌تواند زمینه رشد فردی، تقویت توانمندی‌های شخصی و یاری به جامعه را فراهم آورد. همچنین، در مواردی که پیامدهای منفی برای زنان یا خانواده بیان شده بود، علت آن عدم رعایت احکام شرعی، غفلت از وظایف خانوادگی یا عدم تعادل میان مسئولیت‌ها بوده است، نه ذات اشتغال. نتیجه نهایی پژوهش آن بود که اشتغال زنان با رعایت حدود و مقررات دینی، نه تنها پیامد منفی نداشت،

بلکه آثار مثبت فردی، خانوادگی و اجتماعی فراوانی ایجاد کرده بود. زنان می‌توانستند همزمان نقش‌های اجتماعی و اقتصادی خود را ایفا کرده و وظایف خانوادگی خود را به نحو شایسته به انجام رسانند. بدین ترتیب، تحقق اشتغال با رعایت احکام و حفظ تعادل میان مسئولیت‌های خانوادگی و اجتماعی، برای زنان و جامعه

سودمند و مطلوب به شمار آمده و نشان می‌داد که اسلام ضمن حمایت از کرامت انسانی زنان، امکان مشارکت آنان در زندگی اجتماعی را نیز فراهم ساخته بود.

منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه (گزیده ای از خطبه ها و نامه ها و سخنان کوتاه منسوب به علی بن ابی طالب)

کتاب فارسی

تسنیم نیوز — حضرت زهرا ... زن مسلمان ۱۳۹۲

جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۸۷). زن در آینه جمال و جلال. قم: اسراء.

خامنه‌ای، سیدعلی، (۱۳۸۶)، بیانات در دیدار بانوان فرهیخته، پایگاه اطلاع‌رسانی دفتر حفظ و نشر آثار رهبر انقلاب.

خمینی، روح‌الله، (۱۴۰۸ق)، تحریرالوسیله، ج ۲، قم: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.

خمینی، روح‌الله. (۱۳۷۸). صحیفه امام. تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی

مطهری، مرتضی. (۱۳۷۷). نظام حقوق زن در اسلام. تهران: صدرا.

مطهری، مرتضی. (۱۳۷۴). مسئله حجاب. تهران: صدرا.

معین، محمد (۱۳۷۱). فرهنگ فارسی.

مکارم شیرازی، ناصر و دیگران. (۱۳۷۴). تفسیر نمونه. تهران: دارالکتب الاسلامیه

کتاب عربی

ابن‌قتیبه دینوری، الامامه و السیاسه، تهران: انتشارات علمی، ۱۴۰۵ق/۱۹۸۵م. مقاله تحلیلی ensani.ir

ابن‌منظور، محمد بن مکرم (۱۴۱۴ق). لسان العرب. بیروت: دار صادر.

ابونعیم اصفهانی. حلیه الأولیاء. بیروت: دار الکتب العلمیه، بی تا دهخدا علی اکبر، (۱۳۷۷). لغت‌نامه.

بخاری محمد بن اسماعیل ، کتاب فرض الخمس، حدیث ۳۱۱۳؛ بیروت: دار ابن‌کثیر، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.

همان، الجامع الصحیح (صحیح بخاری)، کتاب الزکاة، حدیث ۱۴۲۰؛ بیروت: دار ابن‌کثیر، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م

همان، کتاب الزکاة، حدیث ۱۴۶۶؛ بیروت: دار ابن‌کثیر، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م

همان، کتاب الجهاد، احادیث ۲۸۸۰ و ۲۸۸۲؛ بیروت: دار ابن کثیر، ۱۴۰۷ق/۱۹۸۷م.

همان الأدب المفرد، حدیث ۱۱۲۹؛ بیروت: دار البشائر الإسلامية، بی تا

حر عاملی، محمد بن حسن (۱۴۱۴ق). وسائل الشیعه. قم: مؤسسه آل البيت.

راغب اصفهانی (۱۴۱۲ق). المفردات فی غریب القرآن. تحقیق صفوان عدنان داوودی. دمشق: دارالقلم

شریف رضی (گردآورنده)، نهج البلاغه، تحقیق صبحی صالح، بیروت: دارالهجره، ۱۳۸۷ق/۱۹۶۷م (یا چاپ‌های جدید بیروت: دار الکتب العلمیه، بی تا).

طباطبایی، محمدحسین. (۱۴۱۷ق). المیزان فی تفسیر القرآن. قم: دفتر انتشارات اسلامی.

طبرسی، فضل بن حسن (۱۳۷۲ش). مجمع البیان. تهران: نشر فراهانی.

عیاشی محمدبن مسعود ، تفسیر العیاشی، (چاپ‌های متعدد؛ قم: مکتبه العلمیه الإسلامیه، بی تا)، ذیل روایات فضایل فاطمه(س)

فخر رازی، محمد بن عمر. (بی تا). التفسیر الکبیر. بیروت: داراحیاء التراث العربی.

مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، کتاب الزکاة، (چاپ‌های متعدد؛ بیروت: دار إحياء التراث العربی، بی تا)، حدیث ۲۱۸۸ به ترقیمه ُ رایج.

محمدبن سعد، الطبقات الکبری، ج ۳، ص ۴۲۷؛ بیروت: دار صادر، بی تا.

مجلسی محمدباقر ، بحار الأنوار، ج ۴۳، (بیروت: مؤسسه الوفاء، ۱۴۰۴ق/۱۹۸۴م)، ذیل فضایل فاطمه(س)